

ALGUNES NOTES SOBRE ELS ANTICS COSTUMS PARROQUIALS DE SANT PERE DE BERTÍ

(D'una «Consueta» de Bertí, de 1690)

La publicació d'unes notes històriques sobre la parròquia de Bertí, per Mn. Antoni Pladevall, en un dels anteriors fascicles d'*AUSA* (n.º 18, pàgs. 368-372), com a integrants de l'estudi més ampli sobre la parròquia i terme de Sant Martí de Centelles, ens ha induït a exhumar uns vells apunts confeigits temps enrera, a rel del nostre contacte amb l'Arxiu Episcopal de Vich, sobre la vida parroquial de Sant Pere de Bertí, recollits bàsicament de la *Consueta* de la seva església, redactada vers 1690, conservada en l'esmentat Arxiu Episcopal (sign.º n.º 910), i també aprofitada per Mn. Pladevall. Creiem, però que les dades presentades ací poden constituir una ampliació i compliment de les allí registrades, a l'ensem que il·lustren sobre l'aspecte més particular de la vida interna de la parròquia i de la seva feligresia.

El contingut de la *Consueta* no ofereix certament una extraordinària importància; però de les seves apuntacions hom en pot extreure dades no pas gens menyspreables per representar-se un quadre del què era, dos segles enrera, la vida parroquial i popular, en aquell recó muntanyenc. A més, hom pot recollir-hi indicacions aprofitables sobre variants de la litúrgia popular, i sobre innumbrables aspectes del nostre folk-lore, apart del seu valor per l'estudi de la toponímia en masies i termes i accidents geogràfics. I encara, fixant-nos en algunes expressions del text, ens és donat apreciar alguns trets psicològics d'aquella gent, una barreja d'ingenuïtat amb un obrar de mires interessades, un fons de pietat i religiositat que no exclou un seguit de recels i malfiances... Tampoc, finalment, és menyspreable l'interès que ofereix pel coneixement de l'idioma i lèxic populars.

De les notes i dades del text n'hem recollit les més curioses o interessants per a reduir-les a una exposició sistemàtica, tot completant-les a més, quan s'hi esqueia, amb les fornides per altres fonts documentals, principalment Visites Pastorals. Porta dit quadern el següent títol: «*Consueta dels usos y costums que estan posats en us en esta Parroquia de Sant Pere de Bertí desde que jo lo Doctor Francisco Viladevall, Pvre. som entrat Rector en dita Parroquia que fou als 10 Agost 1690, comensant desdel primer dia de Janer proxim vinent que comensa lo any 1691.*». Posteriorment a aquesta data hom hi veu anotacions i inscripcions d'anys següents, fins molt entrat el segle XVIII.

Per les referències del text hom veu que es tractava d'una parròquia senzilla i pobre. Els límits de la seva demarcació, que poden comparar-se amb els recollits per Mn. Pladevall d'un altre document quelcom anterior, ens venen assenyalats en

els termes següents: «...Comença en lo salt del Rossinyol i discorre peu roca fins lo grau den Ullà y pren los horts de Vallderrós y va peu roca fins al greny de Coll de la Ampolla y va peu roca fins al grau de Monmany y va fins al torrent que devalla de Colldenou y puja torrent amunt y passa a la summitat de Colldenou y segueix dit torrent que devalla de Colldenou y passa sota d'en Serra...la, y passa al mas Bosch y tro als Cabanyals y torna al mateix salt del Rossinyol...» Alguns dels noms esmentats estan substituïts per altres en la toponímia actual.

Dins aquest terme s'hi comprenien unes deu cases o masies, de les quals ens consta l'existència del Clascar, Traver, Ullà, Soler del Coll, Onyò, Soler, Bernils, Serra i Cuspina del Sot, abaix el cingle; totes elles contribuïen a les cargues eclesiàstiques amb prestacions, generalment en espècie, que es detallen i especifiquen en la Consueta. La jurisdicció del terme pertanyia al Comte de Centelles.

La construcció de l'església ens apar també humil. D'una sola nau baixa i estreta no devia contenir gaires altars. Sabem que hi havien, apart de l'altar major, el del Roser, el de Sant Jaume, acompanyant-lo una imatge de Sant Roc, el de Sant Isidre i el de la Concepció. Tots ells tenien establertes llurs respectives Confraries i Administracions.

Res podem dir sobre mobiliari i ornamentals. Devia ésser senzill i pobre; així, per a l'exposició del Santíssim, tenien, a falta de custòdia, el corrent *vericle* o petit ostensori, i que en certa ocasió fou ordenat que se li posés vidre. Mostra també de pobresa són les ordres per a que es daressin els vasos i utensilis sagrats com el de portar el Viàtic, calze i patena. Aiximateix es feien mudar les sacres per raó de la seva indecorositat. Els seients eren bancs. «ascons», com són anomenats. Ens consta, també, l'existència de l'arxiu, puix es fa referència a un armari de la Rectoria on s'hi guardaven les escriptures públiques, i sovintment es treuen a colació documents i testimonis escrits d'èpoques anteriors.

Part de fora, envoltaven l'església el fossar, adossat a les parets, i el típic *pedró*, visitat i voltat en totes les processons i d'on es beneïa el terme.

Referent al personal de l'església, era aquesta servida per un rector, sol. Quan calia, per cantar l'ofici o vespres, era ajudat pel Rector de Montmany, parròquia veïna. Inversament, el rector de Bertí assistia al de Montmany per a cantar l'Ofici en la festa de Sant Llorenç, 10 d'agost. L'escolà el veiem auxiliant al Rector en diferents actes i cerimònies del culte: el cant d'absoltes, en els enterraments portant la creu i l'aigua beneïta... Si tenim present aixó amb el què s'ens diu que «...lo escolà era casat» ens serà fàcil de figurarnos aquell tipus d'home rústec, tan representat en quadres i il·lustracions artístiques, mig revestit amb un curt roquet, per dessota el qual li apareix el vestit ordinari, obrint el curs de la processó amb la creu alçada...

El mateix rector havia de fer de campaner; tocava diàriament els tocs de Missa i d'Ave Maria, i el de *bon temps* quan calia. En dies de difunts, enterrament o exèquies, se n'havien de cuidar, però, el Sagristà o els Obrers.

El *Sagristà* apart d'aquesta feina, era l'encarregat de l'agençament del mobiliari, indumentària i, en general, de tot el referent al servei del culte. Tenia, entre altres obligacions, la de posar oli a la llàntia, netejar la roba de l'església, comprar les neules per Nadal. Conegut és l'antic costum – i que venia dels més reculats temps

medievals – en nostres esglésies, d'adornar els altars per les festes de Nadal, Pàsqua, etc., amb hòsties de gran tamany o neules. El Sagristà era, doncs, l'encarregat de procurar-les; igualment passava amb la cera. I és que, pel que sembla, l'exercici d'aquest ofici era com una càrrega o servitud que es sufragava per medi d'unes rendes fixes que tenia assignades, i que li pagaven anyalment en espècie els masos de la parròquia.

També els *Obrers* intervenien en la marxa del culte. Els veiem que aparellen el monument de Setmana Santa, que ajuden al Rector en les benediccions del Dissabte Sant, i que, a voltes, s'encarreguen de tocar les campanes. Hi havien, a més, els Obrers o Administradors de les Confraries, que cuidaven dels respectius altars i festivitats.

No tenia la parròquia cap chor ni capella de música. Per a solemnitzar les principals festes, com Pasqua de Resurrecció, Esperit Sant, Mare de Déu d'Agost, *...si hi ha algun pagès que sàpia cantar, se acostuma cantar la missa matinal y després las vespras a la hora apar be al Rector...* Calia refiar-se, doncs, de la veu d'algun rústic parroquià, i encara fent de solista. Ja hem vist, però, que també s'ajudaven amb els clergues veïns.

Diguem quelcom referent als actes, celebracions i festes de l'any. Els diumenges, festes de precepte i altres de devoció, el Rector, usant llicència de binar, deia dues misses: la matinal, a punta de sol, i la major, vers les deu o les onze hores, costum que es segueix encara en moltes parròquies rurals. Els diumenges, abans de la missa matinal, es feien els asperges; el Rector anava aspergint aigua beneïta, devallant de l'altar major, seguint pel cantó dret fins el darrer banc, on s'agenollaven les dones, tornant-se'n per l'esquerra fins arribar novament al presbiteri, on resava els versos i col·lecta acostumats. Acabada la missa cantava dues o tres absoltes, seguint també l'església fins a la porta, dedicant-se'n una a intenció d'un difunt feligrès que l'havia fundada. Fa constar, però, en la Consueta, el dit Rector, que no és per obligació que les ha de cantar, i així les deixa quan alguna altra obligació li en priva, malgrat que, com expressa gràficament *...los parrochians sempre volen carregar de obligacions al Rector y apartarse de pagar los drets quant podan ...per quan en temps passat portavan molt més pa de absoltas y ànimas y de altra part jo no trobo tinga tal obligació...* S'hi veu ací ben reflectida una certa tivantor entre rector i feligresos, amatents, ambdòs, a llur interès i utilitat.

El primer diumenge de ca la mes era dedicat al Roser. Es deia la missa matinal en el seu altar, i es venerava la imatge de la Verge, fent-ho els homes al peu de l'altar, i les dones al darrer escon. Després es feia la processó, cantant-se els Goigs i el Rosari i, en havent acabat, el Rector rebia les ofertes de pa pel bací de les ànimes, cuidant d'anotar-ho oportunament. En aquesta forma, es celebraven, amb processó, altres festes, com la de la Mare de Déu d'agost, el Rosari (el primer diumenge d'octubre), etc. Per la Candelera, es beneïen les candelles – que portaven els parroquians – abans de la Missa i, havent-la acabat, es feia processó donant la volta al *pedró*. D'igual manera es feia en el dimecres de Cendra i pel diumenge de Rams.

El dia de Sant Marc, 25 d'abril, s'anava en processó a Sant Miquel del Fai, on es cantava un ofici i es donava al prevere celebrant l'almoina de quatre sous. En la Visita Pastoral de l'any següent al de la redacció d'aquesta Consueta (1692) s'esmenta, però, la dita processó, celebrant-se en el dia de Sant Just.

El dia de Sant Pere Màrtir, 29 d'abril, es feia la benedicció de l'olivera i, després la processó, voltant el *pedró* i tornant a l'església.

El dia 3 de maig, Invenció de la Santa Creu, es feia la benedicció del terme. Després de la missa matinal, s'anava en processó al Puig Tessial, on es cantaven els quatre evangelis, es feia la benedicció i es finalitzava – cosa curiosa – saludant a la Mare de Déu de Montserrat – oviradora ben segur des d'aquell lloc – amb l'antífona Regina Coeli. Acte seguit el Rector posava cera de monument en forma de creu a la Creu que estava allí, al *pedró*, retornant la processó a l'església bo i cantant himnes litúrgics. A l'ésser a les *casetes*, es cantava la lletania, i al passar pel fossar una absoluta per les ànimes, així com a l'entrar a l'església novament el Regina Coeli. Semblantment, el 14 de setembre, es feia la benedicció del terme, aquesta vegada des del *pedró* de l'església, amb el mateix ritus. Durant el temps comprès entre les dues dates, es resava diàriament la *Passió*.

El segon diumenge de maig, es celebrava la festa del Roser, amb ofici i processó. Es notable el què hom apunta referent a aquest dia, que transcrivim pel que ofereix de pintoresc: *...alguns administradors, no se si es estat per tenir mes ocasió de ballar a la tarda o per devoció de la Mare de Déu han demanat si es volia dir vespres y fer la pro,esó extint delles y jo los hi concedit ab tal que donasen los quatre sous a cada prevere assistent, de la propia faltriquera y no de la administració.*

El dia de Corpus es feia, també, la processó, passejant el Santíssim en el vericle o ostensori a què ens hem referit, després de la funció i vespres. Per Nadal, es celebrava la missa del gall, sense res de notable. Tampoc trobem cap particularitat en les celebracions de Setmana Santa.

El dilluns de les lletanies de maig, es celebrava el cantar general d'ànimes. Es feia ofici de requiem i es cantaven absoltes al fossar, per si algun parroquià en volia encarregar a les seves intencions, pagant dos diners d'almoina. Es convidava aquest dia als preveres veïns, assenyalant-se aquest ordre en el convidar: Rector i Vicari de Montmany, Rector i Vicari de Sant Martí de Centelles, Rector de Riells i Rector de Sant Quirze Safaja. Als preveres assistents que ajudaven en les cerimònies s'els pagava amb sis diners i sis candeles.

El dia de Tots Sants es cantaven les vespres del dia i les de difunts, després les absoltes, amb capa pluvial negra i seguint *los vasos dels devots que las fan cantar*, i al dia següent es repetien novament en el fossar. En aquest dia, i abans de la Missa major, el Rector prenia les ofertes del *pa d'absoltes* o *pa d'ànimes*, que, com es sabut eren les ofertes de pa que feien els fidels com almoina o retribució per les pregàries i sufragis que es celebressin per llurs difunts, i que en nombrosos llocs de casa nostra – concretament, en aquestes mateixes contrades – han arribat fins als nostres dies. Per cert que es promogueren queixes entre el Rector i parroquians sobre la valoració que calia donar a dit pa, per lo que el Bisbe de la Diòcesi ordenà en la

visita de 1686, que es pagués el pa al preu que es pagava en l'església de Sant Miquel Ses Perxes.

Referent a les cerimònies dels enterraments s'en diu alguna cosa. Els Obrers o altres parroquians s'havien de cuidar de tocar a morts, i de portar la llanterna si volien llum; de portar el feretre a la casa del difunt, guarnir-lo amb el cobrellit a l'Església sempre que convingués, i tornar-lo en son lloc. També s'havien de cuidar d'enterrar els cossos i cobrir-los de terra i fer-los el sot amb les eines necessàries. Ací trobem novament el Rector queixant-se de les pretensions del parroquians, que intentaven carregar-li a ell o a l'escolà la feina de tocar les campanes i portar el llum, del que s'excusa dient que prou feina tenen en acompanyar el cadàver, portant la creu i l'aigua beneïta. Allò de repicar i anar a la processó...!

Del salpàs sols es diu en el Dissabte Sant que el donava el Rector en el dia i hora que li venia més bé. Fora d'això no trobem res més sinó l'indicació d'uns dies feiners en que es deia missa pels fidels i que ens mostren les particulars devocions d'aquell lloc i circumstàncies. Són aquestes, ultra la festa patronal i la de la dedicació de l'església, els dies de Sant Antoni Abat, Sant Sebastià, Sant Isidre, Sant Gaietà, Sant Roc, Sants Cosme i Damià, Sant Francesc d'Assís i Sant Francesc Xavier.

J. M.ª FONT-RIUS
